

TRADICIJOS IR DABARTIS

Liaudies meistrė

Nijolė Angelė Jurėnienė

KARPINIAI • RAIŽINIAI • MARGUČIAI • ŠIAUDINUKAI • AKVARELĖS

Liaudies meistrė

Nijolė Angelė Jurėnienė

KARPINIAI • RAIŽINIAI • MARGUČIAI
ŠIAUDINUKAI • AKVARELĖS

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Sudarytoja
Violeta Dubnikienė

Dailininkas
Arūnas Prelgauskas

Redaktorė
Marytė Slušinskaitė

Vertėja
Aušra Simanavičiūtė

Fotografas
Arūnas Baltėnas

Viršelyje:
Paukščių vasara, 2011 m.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISSN 2351-728X

ISBN 978-609-478-023-3

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2018

Turinys

Tradicijos ir dabartis. Elvyda Lazauskaitė	7
Gyvenimo aistra – kūryba. Violeta Dubnikienė	9
Nijolės Angelės Jurėnienės kūrybai svarbios datos	19
Karpiniai	23
Raižiniai	85
Margučiai	107
Šiaudų ir žolynų puošmenys	119
Akvarelės	149
Kaip tetukas mane bovijo. Nijolė Angelė Jurėnienė	159
Traditions and the Present. Elvyda Lazauskaitė	174
Creative Work as a Passion of Life. Violeta Dubnikienė	176
Important dates in the creative career of Nijolė Angelė Jurėnienė	181

Fuksija iš ciklo „Gyvybės medis“, 2007 m. Popieriaus karpinys. 30 x 235 cm

Tradicijos ir dabartis

Lietuvos nacionalinio muziejaus Etninės kultūros skyriuje saugomi didžiausi Lietuvoje tradicinės liaudies kultūros eksponatų rinkiniai visapusiškai atspindi liaudies meno, verslų, amatų, buities ir papročių tradicijas. XVIII amžiaus pabaigos ir XX amžiaus pirmos pusės daiktų rinkinius papildo gausi ikonografinė medžiaga. Rinkinio pradžia – Jono Basanavičiaus rūpesčiu įkurtos Lietuvių mokslo draugijos sukauptos kryždirbystės, juostų, verpsčių, muzikos instrumentų kolekcijos, papildytos Stepono Batoro universiteto Etnografijos muziejaus ir Mokslo bičiulių draugijos rinkiniais. Daugiausia eksponatų surinkta nuo 1949 metų muziejaus rengiamose etnografinėse ekspedicijose; iki šiol jų įsigyjama ir iš privačių asmenų.

Nuo XX amžiaus vidurio tradicinės liaudies kultūros rinkinys nuolat papildomas ne tik muziejinę vertę turinčiais liaudies menininkų darbais, bet ir liaudies meistrų kūrybą fiksuojančia vaizdo ir fotomedžiaga.

Apie dabarties liaudies meną ir jo kūrėjus rašoma 1991 metais pradėtame leisti metraštyje *Etnografija*. Sklaidai skiriamos muziejuje rengiamos konferencijos ir parodos. 1998 metais surengtoje konferencijoje aptarti etnografinės ikonografinės medžiagos rinkiniai (skaityti pranešimai išspausdinti 1999 metais išleistame serijos „Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka“ sąsiuvinyje *Lietuvių etnografijos ikonografija*). 2009 metais surengta paroda ir jos katalogas *Senoji Lietuva* supažindino su Rusijos valstybiniame etnografijos muziejuje saugomu lituanistinės medžiagos rinkiniu. 2011 metais pradėta leisti lietuvių etninės kultūros fotoarchyvų serija.

1992 metais parengta ir nuolat atnaujinama kryždirbystės ekspozicija sudaro organišką liaudies kultūros nuoseklios ekspozicijos dalį. Kaip tradicinės kultūros tęstinumo apraiška eksponuojami liaudies menininkų darbai. Aktyviai dalyvaujama atkuriant ir populiarinant tautinį kostiumą – muziejuje įsteigtos Tautinio kostiumo (dabar – Tekstilės atkūrimo) dirbtuvės, kuriose atkurtų kostiumų paroda „Tautinis kostiumas – graži ir nesenantanti mada“ buvo atidaryta 2014 metų liepos 6 dieną, pirmą kartą Jubiliejinėje dainų šventėje minint Tautinio kostiumo dieną. 2017-aisiais – Tautinio kostiumo – metais parodos surengtos Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose ir Mažeikių muziejuje.

Dabartiniam liaudies menui ir jo kūrėjams populiarinti rengiamos parodos, leidžiami katalogai. Tradicija tampa Primityviosios tapybos konkurso Monikos Bičiūnienės premijai laimėti paroda, rengiama kartu su Vilniaus krašto tautodailininkų bendrija (katalogai

Primityvioji tapyba, 2012; Primityvioji tapyba, 2015; Primityvioji tapyba, 2017). 2013 metais kartu su Vilniaus etninės kultūros centru muziejuje surengta pirmoji respublikinė tradicinių sodų ir šiaudinių puošmenų paroda (katalogas *Sesė sodų sodina, 2013*). 2015 metais surengta Dešimtoji respublikinė konkursinė liaudies meno paroda „Aukso vainikas“; margučių ir Vilniaus krašto verbų paroda (katalogas *Pavasario švenčių papročiai ir simboliai*) ir tarptautinė popieriaus karpinių paroda „Karpinių kalėdos“ (katalogas *Karpinių Kalėdos*).

Ši liaudies kūrybos pažinimui ir sklaidai svarbi muziejaus veiklos kryptis žadina domėjimąsi tautos meninės kūrybos palikimu ir rodo, kad šiandien dar yra nemažai visuotinio pažinimo ir pripažinimo vertų talentingų meistrų, sugebančių panaudoti protėvių kūrybinį palikimą ir suteikiančių jam galimybę naujai atgyti dabartyje.

Leidinių serija „Tradicijos ir dabartis“ skirta detalesnei pažinčiai su liaudies meistrais; tikimasi, kad ji tarnaus ir liaudies meno tyrinėjimams, skatins kurti ir suvokti paprastą tiesą – kol tauta įstengia suvokti tradicijas ir sugeba kurti, ji yra gyva tauta.

2014 metais išleistas pirmasis šios serijos leidinys *Liaudies meistrė Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė: karpiniai, raižiniai, margučiai*; 2015 metais – leidinys *Liaudies meistras Jonas Bugailiškis: kryžiai, skulptūros, muzikos instrumentai, kaukės, žaislai, inkilai*. 2016 metais – leidinys *Liaudies meistras Angelė ir Vytautas Raukčiai: margučiai, drožiniai, žaislai, sietynai, skrynios, lentelės, tekintiniai dirbiniai, gamtiniai kūrinėliai, žolynų dirbiniai*. 2018 metais seriją tęsia leidinys *Liaudies meistrė Nijolė Angelė Jurėnienė: karpiniai, raižiniai, margučiai, šiaudinukai, akvarelės*.

Elvyda Lazauskaitė

Gyvenimo aistra – kūryba

T autodailininkė tradicinių amatų meistrė Nijolė Angelė Jurėnienė jau penkiasdešimt metų užsiima įvairiapuse kūryba. Ji karmo popieriaus karpinius, raižo raižinius, margina margučius, lieja monotipijas, veria šiaudų sodus, kuria žolynų paveikslus ir žaisliukus, aktyviai dalyvauja parodose ir edukacinėje veikloje. Daugybė jos darbų yra patekę į privačias kolekcijas, muziejų rinkinius, padovanota ar parduota Lietuvoje ir užsienyje. Lietuvos nacionaliniame muziejuje formuojamas Liaudies meistrės Nijolės Jurėnienės margučių, popieriaus karpinių, raižinių ir sodų fondas.

Nijolė Angelė Jurėnienė gimė 1943 metais sausio 3 dieną Zofijos Zajančauskaitės (1917–1967) ir Juozo Biveinio (1911–1973) šeimoje Panevėžyje. Abu tėvai buvo darbštūs, kūrybingi. Mama kilusi iš Trakų apskrities Aukštadvario valsčiaus Lavoriškių vienkiemio. 1933–1935 metais Aukštadvario mergaičių žemesniojoje žemės ūkio mokykloje įgijusi namų šeimininkės ir prekybininkės specialybę dirbo Alytaus vartotojų kooperatyve – vadovavo įvairiuose miestuose įrengiant liaudies meno dirbinių parduotuves „Marginiai“, mokė prekybos pagrindų. 1939 metais atvykusi į Panevėžį susipažino su Juozu Biveiniu.

Tėvo gimtinė – Utenos apskrities Tauragnų valsčiaus Vyžių kaimas. Jis mokėjo staliaus darbus, po vestuvių įsigijęs stakles pagal pavyzdžius iš seno vokiško katalogo darė medinius ir metalinius žaislus, kuriuos sunumeruodavo. Laukdamasi pirmagimės Nijolės mama daug piešdavo pieštukais ir akvarelėmis, ruošdavo piešinių pavyzdžius siuvinėjimui. Tėvo pertvarkyta siuvimo mašina vienu metu padarydavo ant popieriaus po kelias piešinių kopijas. Parduodavo siuvinėjimo pavyzdžius kartu su drobe, siūlais ir priemonėmis piešiniui atspausti.

Po karo šeima persikėlė į mamos tėviškę Aukštadvaryje. Čia Nijolė išmoko karmyti, kurti žaisliukus eglutei, pinti šiaudinius sodus, piešti ir spalvinti gėles. Šiandien ji prisimena: *Tėtis karpiniais mane ir bovijo, kai pargriūdavo ir užsigaudavo. Kad neverkčiau, jis imdavo pirmą po ranka pasitaikiusį laikraštį ar vyniojamą popierių ir kirpdavo „diedą“ arba „bobą“, o kai kada – ir „piemenį“, ir vis pasakodavo jų nuotykius.*

Tėvų namai visada buvo išpuošti rankdarbiais. Mama siuvinėdavo staltieses, užuolaidas, lovatieses, pagalvių užtiesalus, kampučius etažerių lentynėlėms, karmydavo popierines langų užuolaidėles ir kitus namų puošmenis. Namus ypač puošdavo prieš Kalėdas ar Velykas.

Karpinio karpymas, 2011 m.

Kalėdoms ruošti vaikai pradėdavo prieš mėnesį ir dar anksčiau, kai medžiai išskleidavo lapus ir sužydėdavo gėlės. Meistrė prisimena: *Visą vasarą su broliu klaidžiodavome po pievas ir miškus, rinkdami ir džiovindami gėlių žiedlapius, stiebelius, lapus, sėklas. Prieš Kalėdas iš jų klijodavome saulutes, rombus, į vabalus panašias ir kitokias kompozicijas ir kabindavome ant eglutės šakelių. Ant jų pridėdavome „sniego“ iš vatos gabalėlių ir prisėgdavome žvakučių, kurios vakarais, akylai prižiūrimos tėvų, šviesdavo namuose, o mes, vaikai, jausdavomės lyg nematytose ir neregėtose pasakose užburti stebukladariai. Tėvas iš medžio išpjaustydavo įvairių formų gyvūnėlių ir gėlių, angelų, snieguolių. Mama padarydavo puošmenų iš balto ir spalvoto popieriaus, lino ar kitokio audinio, šiaudų, molio, plunksnų, kriauklių, žuvies žvynų ir kitokių medžiagų. Ant eglutės pakabindavo į blizgų ir spalvotą popierių įsuktų saldainių ir mamos iškeptų sausainių: *O tos puošmenos, nukabintos Kalėdų rytą, mums atrodydavo dar skanesnės nei buvo; net juodos duonos gabaliukas, įvyniotas į karpiniais papuoštą popierėlį, buvo ypatingesnis.**

Prieš Velykas namus išpuošdavo žalumynais, pirmosiomis pavasario gėlėmis, primargindavo margučių. Dažydavo svogūnų lukštais, dilgėlėmis, burokėliais, šienų, juodalksnių žievėmis ar pušų ir eglių kerpėmis. Nijolė iš mamos buvo išmokusi nesudėtingus raštus išrašyti vašku, *o skutinėti nesisekė, nes peiliukas vis slydo į šoną.*

Nijolė prisimena, kaip tėvai namie įsirengė parduotuvę su lentynomis iš neobliuotų lentų. Jas apdengė popierinėmis užuolaidėlėmis, kurias mamos pamokyta iškarpė Nijolė; pirmaisiais savo karpinėliais ji išpuošė ir visą parduotuvę. Prisimena: *Toje parduotuvėje būdavo taip gražu: baltos karpytos ritmiškais raštais pasikartojančios užuolaidėlės ant langų ir lentynų papuošimai iš tolo kvietė kuo dažniau užsukti aplinkinius gyventojus; net rajono valdžia atvažiuodavo pasigrožėti.*

Šešerių metų Nijolė pradėjo lankyti Aukštadvario vidurinės mokyklos pirmą klasę. Mokytis labai patiko, ypač muzika. Buvo girdėjusi, kad jos senelis buvęs kaimo muzikantas. Kai jai buvo septyneri, tėvas nupirko akordeoną ir paprašė gero bičiulio muzikos mokytojo pamokyti. Mokėsi iš klausos, mokytojas patardavo ir parodydavo, kaip atrasti tinkamus garsus melodijai.

1957 metais, kai Nijolė baigė septintą klasę, šeima persikėlė gyventi į Vilnių. Nijolė mokslus tęsė Vilniaus septintojoje vidurinėje mokykloje su sustiprintu matematikos mokymu. Mokėsi labai gerai, grojo akordeonu, lankė chorą. Visada piešdavo, sąsiuvinius išmargindavo ornamentais. Netrukus mokytojai ir klasės draugai pastebėjo Nijolės polinkį muzikai ir dailei; jos sąsiuvinius paimdavo į mokyklos archyvą, istorijos mokytoja prašydavo nupiešti žemėlapių pamokoms.

1962 metais baigusi vidurinę mokyklą ir choro vadovo Alberto Piličiausko paskatinta įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą (dabar – Vilniaus edukologijos universitetas) studijuoti muzikos. Čia sutiko Fizikos fakulteto studentą Valdemarą Vytautą Jurėną ir ištekėjo. 1964 metais susilaukė sūnaus Valdo. Muzikos mokytoja dirbo labai trumpai, nes buvo sunku suderinti darbą ir vaiko auginimą. Savaimė nutolo karpiniai, margučiai, piešiniai ir puošmenys iš augalų. Viskas sugrįžo 1967 metais, kai ji su sūnumi apsilankė dabartinėje Vilniaus rotušėje surengtoje liaudies meno parodoje ir pamatė tuo metu jau žinomas karpytojos Julijos Daniliauskienės karpinių paveikslus pagal lietuvių liaudies dainas ir pasakas. Jai atrodė, kad paveiksai nupiešti juodu tušu, o mažametis sūnus įžiūrėjo priklijuotą juodą popierių. Toje parodoje pamatė iš vaikystės pažįstamus karpinius, margučius, šiaudų sodus ir kitus puošmenis, kuriuos jungė vienas pavadinimas – *tradicinis menas*.

Visa, kas namie buvo tik laisvalaikio užsiėmimas, dabar įgavo kitą prasmę. Vaikystės pomėgis tapo kūrybine saviraiška – nesudėtingomis, simetriškomis miniatiūromis,

Su vaikais Ramune ir Valdu šiaudiniais dirbiniais puošianti Lazdynų kino teatro patalpas
Naujesiems Metams, 1976 m. Nuotrauka iš asmeninio albumo

Su Ramute Kraujaliene, Terese Žutautiene ir Veronika Juodagalvyte karpinių parodos atidaryme Lietuvos technikos bibliotekoje, 1988 m. Nuotrauka iš asmeninio albumo

atvirukais, ekslibrisais, didžiuliais siužetinais paveikslais, jų ciklais. 1968 metais pirmą kartą dalyvavo karpinių parodoje ir buvo priimta į Lietuvos tautodailininkų sąjungą. Popieriaus karpiniai tapo jos svarbiausia gyvenimo aistra. Dirbdama Vilniaus dailės kombinate liaudies meistre namudininke ji aktyviai dalyvavo parodose ne tik Lietuvoje, bet ir Amerikoje, Austrijoje, Indijoje, Lenkijoje ir Rusijoje, karpiniais iliustravo leidinius, važinėjo į mokyklas, darželius, rengė parodėles ir pamokas. 1980 metais kartu su Julija Daniliauskiene parengė ir išleido vaikams skirtą leidinį *Karpiniai*. Šiandien ji laikoma tradicinių karpinių meistre, tačiau sovietinių laikų meno vertintojams užkliūdavo kartu su puošniu gyvybės medžiu vaizduojami Zodiako ženklai ar kitos naujovės. Kai vertintojai sukritikavo pirmą kartą pamatytus spalvoto popieriaus karpinius-atvirukus, ji aiškinosi retoriškai klausdama: *Argi vaiko gimtadieniui ar gimimui skirtas atvirukas gali būti juodas?! Juk juodas Lietuvoje reiškia liūdesį...*

Įvairiose tautodailės parodose matyti kitų meistrų darbai ir noras išbandyti kuo daugiau dailiųjų amatų paskatino imtis margučių marginimo ir puošmenų iš šiaudų ar žolynų kūrimo. Norėdama priminti tėvų ir senelių tradicijas ir papročius parengė ir 1982 metais išleido rankdarbių knygą *Vasaros dovanos*, kurioje pateikė pavyzdžių ir pamokymų,

Žydinti pušėlė, 1976 m. Popieriaus karpinys. 23x173 cm

Daina, 1976 m. Popieriaus karpinys. 23x165 cm

Aguonos rudenj, 1976 m. Popieriaus karpinys. 51,5x41 cm

Pavasaris, 1986 m. Popieriaus karpinys. 58 x 41 cm

Pavasario daina, 2009 m. Popieriaus karpinys 55x34 cm

Žvaigždėnūtis, 2010 m. Popieriaus karpinys. 20x28,5 cm

Dangaus gyvybės medis, 2011 m. Popieriaus karpinys. 20,8x28,5 cm